

TWEEDE DEELTENTAMEN ANALYSE C

7 januari 1991 14.00–17.00 uur

- Zet op elk blad dat u inlevert uw naam, en op de eerste bladzijde de naam van uw practicumleider.
- De verschillende onderdelen van de vraagstukken zijn zoveel als mogelijk is, onafhankelijk van elkaar. Indien u een bepaald onderdeel niet of slechts ten dele kunt maken, ga dan toch door met het maken van de volgende onderdelen.
- De gewichten van de vraagstukken zijn: **50:20:30**

Exercise 0.1. [Lichaam van Viviani]. Dit is de verzameling $L \subset \mathbf{R}^3$ die ontstaat als doorsnijding van de eenheidsbol in \mathbf{R}^3 en van een volle cylinder, preciezer:

$$L = \{x \in \mathbf{R}^3 \mid \|x\| \leq 1, x_1^2 + x_2^2 \leq x_1\}.$$

Dan geldt:

$$\partial L = V_1 \cup V_2, \quad V_1 = \{x \in \mathbf{R}^3 \mid \|x\| = 1, x_1^2 + x_2^2 \leq x_1\}, \quad V_2 = \{x \in \mathbf{R}^3 \mid \|x\| \leq 1, x_1^2 + x_2^2 = x_1\}.$$

(i) Bewijs dat $V_1 \cap V_2 = \text{im}(\phi)$, waarbij $\phi :]-\pi, \pi[\rightarrow \mathbf{R}^3$ wordt gedefinieerd door:

$$\phi(\alpha) = (\cos^2 \alpha, \cos \alpha \sin \alpha, \sin \alpha) \quad (-\pi < \alpha < \pi).$$

Zonder bewijs mag u aannemen dat de beperking van ϕ tot $]-\pi, 0[$ en $]0, \pi[$ respectievelijk, een C^∞ -inbedding is.

(ii) Toon aan dat de lengte van $V_1 \cap V_2$ gelijk is aan de volgende integraal (deze is **niet** te berekenen m.b.v. primitiveren):

$$4\sqrt{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{1 - \frac{1}{2} \sin^2 \alpha} \, d\alpha.$$

(iii) Laat zien dat de loodrechte projectie van V_1 op het vlak $\{x \in \mathbf{R}^3 \mid x_3 = 0\}$ gelijk is aan de verzameling $D \times \{0\} \subset \mathbf{R}^3$ met:

$$D = \{y \in \mathbf{R}^2 \mid y_1^2 + y_2^2 \leq y_1\} = \{r(\cos \alpha, \sin \alpha) \in \mathbf{R}^2 \mid -\frac{\pi}{2} < \alpha \leq \frac{\pi}{2}, 0 \leq r \leq \cos \alpha\}.$$

Ga na:

$$L = \{(y, x_3) \in \mathbf{R}^3 \mid y \in D, |x_3| \leq \sqrt{1 - \|y\|^2}\}.$$

(iv) Bereken, eventueel m.b.v. $\int_0^{\frac{\pi}{2}} \sin^3 \alpha \, d\alpha = \frac{2}{3}$, dat :

$$\text{vol}_3(L) = \frac{2}{3}\pi - \frac{8}{9}.$$

(v) Bewijs dat de oppervlakte van V_1 gelijk is aan $2\pi - 4$ (zie Voorbeeld 7.4.10).

(vi) Toon aan dat de oppervlakte van V_2 gelijk is aan 4. Merk op dat de oppervlakte van de rand van het lichaam van Viviani gelijk is aan die van de halve eenheidsfeer.

Exercise 0.2. Zij $g : \mathbf{R}^n \rightarrow \mathbf{R}$ een C^2 -functie en veronderstel:

$$\Omega = \{x \in \mathbf{R}^n \mid g(x) < 0\} \neq \emptyset; \quad \partial\Omega = \{x \in \mathbf{R}^n \mid g(x) = 0\}; \quad \overline{\Omega} \text{ is begrensd};$$

$$\|\text{grad } g(y)\| = 1, \text{ voor } y \in \partial\Omega; \quad \Omega \text{ ligt aan \u00e9\u00e9n kant van } \partial\Omega.$$

(i) Ga na dat $\nu(y) = \text{grad } g(y)$, voor $y \in \partial\Omega$. Toon aan:

$$\text{hyperarea}_{n-1}(\partial\Omega) = \int_{\Omega} \Delta g(x) dx,$$

hierbij is Δ de Laplace-operator.

(ii) Bewijs m.b.v. onderdeel (i) dat geldt: $\text{hyperarea}_{n-1}(S^{n-1}) = n \text{vol}_n(B^n)$.

Exercise 0.3. Zij $U \subset \mathbf{R}^2$ de driehoek met:

$$U = \{x \in \mathbf{R}^2 \mid x_1 > 0, x_2 > 0, x_1 + x_2 < 1\}.$$

Zij $V =]0, 1[\times]0, 1[\subset \mathbf{R}^2$, en definieer $\Psi : V \rightarrow \mathbf{R}^2$ door: $\Psi(y) = (y_1(1 - y_2), y_1y_2)$.

(i) Bewijs dat $\Psi : V \rightarrow U$ een C^∞ -diffeomorfisme is, en dat $\det D\Psi(y) = y_1$, voor $y \in V$.

(ii) Zij $f : [0, 1] \rightarrow \mathbf{R}$ een continue functie. Bewijs m.b.v. onderdeel (i) de volgende formule:

$$\int_U x_1^{p_1} x_2^{p_2} f(x_1 + x_2) dx = \frac{\Gamma(p_1 + 1)\Gamma(p_2 + 1)}{\Gamma(p_1 + p_2 + 2)} \int_0^1 x^{p_1 + p_2 + 1} f(x) dx \quad (p_1 + 1 > 0, p_2 + 1 > 0).$$

Hierbij herinneren we aan de bekende formules:

$$\int_0^\infty e^{-t} t^{p-1} dt = \Gamma(p), \quad \int_0^1 t^{p-1} (1-t)^{q-1} dt = \frac{\Gamma(p)\Gamma(q)}{\Gamma(p+q)} \quad (p > 0, q > 0).$$

De driehoek Σ^2 in \mathbf{R}^3 wordt gedefinieerd door:

$$\Sigma^2 = \{y \in \mathbf{R}^3 \mid y_1 + y_2 + y_3 = 1, y_i \geq 0, \text{ voor } 1 \leq i \leq 3\}.$$

(iii) Schrijf Σ^2 als grafiek van een functie van de variabele (y_1, y_2) die een geschikte verzameling in \mathbf{R}^2 doorloopt, en bewijs:

$$\int_{\Sigma^2} y_1^{p_1-1} y_2^{p_2-1} y_3^{p_3-1} \omega(y) dy = \sqrt{3} \frac{\Gamma(p_1)\Gamma(p_2)\Gamma(p_3)}{\Gamma(p_1 + p_2 + p_3)} \quad (p_1 > 0, p_2 > 0, p_3 > 0).$$

Ga i.h.b. na dat geldt: $\text{area}(\Sigma^2) = \frac{1}{2}\sqrt{3}$. Verifieer dit ook door directe berekening.

Uitwerking van Tweede Deeltentamen Analyse C van 7 januari 1991.

Uitwerking 1.

(i) We hebben:

$$V_1 \cap V_2 = \{x \in \mathbf{R}^3 \mid x_1^2 + x_2^2 + x_3^2 = 1, x_1^2 + x_2^2 = x_1\}.$$

Als $x \in \text{im}(\phi)$, dan bestaat $\alpha \in]-\pi, \pi[$ met $x = (\cos^2 \alpha, \cos \alpha \sin \alpha, \sin \alpha)$. Dus geldt:

$$x_1^2 + x_2^2 + x_3^2 = \cos^2 \alpha (\cos^2 \alpha + \sin^2 \alpha) + \sin^2 \alpha = 1, \quad x_1^2 + x_2^2 = \cos^2 \alpha = x_1;$$

m.a.w. $x \in V_1 \cap V_2$. Stel nu anderszijds $x \in V_1 \cap V_2$, dan geldt:

$$x_1^2 + x_2^2 + x_3^2 = 1 \quad \text{en} \quad x_1^2 + x_2^2 = x_1; \quad \text{en dus:} \quad x_1 + x_3^2 = 1.$$

Dus bestaat een element $\alpha \in]-\pi, \pi[$ zó, dat:

$$x_1 = \cos^2 \alpha, \quad x_3 = \sin \alpha.$$

Merk op dat α niet uniek is: als $x_3 \geq 0$, resp. $x_3 < 0$, dan voldoet ook $\pi - \alpha$, resp. $-\pi - \alpha$. Verder vinden we: $\cos^4 \alpha + x_2^2 + \sin^2 \alpha = 1$, d.w.z.:

$$x_2^2 = 1 - \sin^2 \alpha - \cos^4 \alpha = \cos^2 \alpha (1 - \cos^2 \alpha) = \cos^2 \alpha \sin^2 \alpha.$$

Dus $x_2 = \pm \cos \alpha \sin \alpha$; en het teken van x_2 legt nu $\alpha \in]-\pi, \pi[$ bovendien ondubbelzinnig vast. Onderdeel (i) is nu bewezen.

(ii) Er geldt:

$$\phi(\alpha) = \begin{pmatrix} \cos^2 \alpha \\ \cos \alpha \sin \alpha \\ \sin \alpha \end{pmatrix}, \quad \frac{d\phi}{d\alpha}(\alpha) = \begin{pmatrix} -2 \sin \alpha \cos \alpha \\ \cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha \\ \cos \alpha \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} -\sin 2\alpha \\ \cos 2\alpha \\ \cos \alpha \end{pmatrix}.$$

Dus:

$$\left\| \frac{d\phi}{d\alpha}(\alpha) \right\| = (\sin^2 2\alpha + \cos^2 2\alpha + \cos^2 \alpha)^{\frac{1}{2}} = \sqrt{2 - \sin^2 \alpha}.$$

Volgens formule (7.16) wordt de lengte van $V_1 \cap V_2$ gegeven door:

$$\sqrt{2} \int_{-\pi}^{\pi} \sqrt{1 - \frac{1}{2} \sin^2 \alpha} d\alpha = 4\sqrt{2} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sqrt{1 - \frac{1}{2} \sin^2 \alpha} d\alpha.$$

(iii) Uit de definitie van V_1 volgt onmiddellijk dat de loodrechte projectie van V_1 op het vlak $\{x \in \mathbf{R}^3 \mid x_3 = 0\}$ gelijk is aan de verzameling $D \times \{0\} \subset \mathbf{R}^3$ met $D = \{y \in \mathbf{R}^2 \mid y_1^2 + y_2^2 \leq y_1\}$. Zij nu $y \in D$, dan geldt:

$$(y_1 - \frac{1}{2})^2 + y_2^2 \leq \frac{1}{4}.$$

Dus bestaan unieke elementen $\beta \in]-\pi, \pi]$ en $s \in [0, 1]$ zó, dat:

$$(y_1 - \frac{1}{2}, y_2) = \frac{1}{2}s(\cos \beta, \sin \beta).$$

Dit geeft:

$$y = s(\frac{1}{2}(1 + \cos \beta), \frac{1}{2} \sin \beta) = s \cos \frac{1}{2}\beta (\cos \frac{1}{2}\beta, \sin \frac{1}{2}\beta) = r(\cos \alpha, \sin \alpha),$$

indien we schrijven $\alpha = \frac{1}{2}\beta \in]-\frac{\pi}{2}, \frac{\pi}{2}]$ en $r = s \cos \frac{1}{2}\beta \in [0, \cos \alpha]$. Dit geeft:

$$D \subset \{r(\cos \alpha, \sin \alpha) \in \mathbf{R}^2 \mid -\frac{\pi}{2} < \alpha \leq \frac{\pi}{2}, 0 \leq r \leq \cos \alpha\}.$$

De omgekeerde inclusie volgt nu door de voorgaande argumenten in omgekeerde volgorde te lezen. Merk op dat in feite de afbeelding:

$$\{(r, \alpha) \in \mathbf{R}^2 \mid -\frac{\pi}{2} < \alpha < \frac{\pi}{2}, 0 < r < \cos \alpha\} \rightarrow \text{int}(D) \quad \text{met} \quad (r, \alpha) \mapsto r(\cos \alpha, \sin \alpha)$$

een C^1 -diffeomorfisme is. Vervolgens hebben we voor $x \in \mathbf{R}^3$, met $y = (x_1, x_2)$, dat $\|x\|^2 = \|y\|^2 + x_3^2$; en bijgevolg:

$$x \in L \iff y \in D \quad \text{en} \quad \|y\|^2 + x_3^2 \leq 1.$$

Dus:

$$x \in L \iff y \in D \quad \text{en} \quad |x_3| \leq \sqrt{1 - \|y\|^2}.$$

(iv) Uit onderdeel (iii) volgt:

$$\text{vol}_3(L) = \int_D \left(\int_{-\sqrt{1-\|y\|^2}}^{\sqrt{1-\|y\|^2}} dx_3 \right) dy.$$

Vanwege de beschrijving van $D \subset \mathbf{R}^2$ uit onderdeel (iii) is het geschikt om poolcoördinaten in \mathbf{R}^2 te introduceren, dan volgt:

$$\begin{aligned} \text{vol}_3(L) &= 2 \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \left(\int_0^{\cos \alpha} \left(\int_0^{\sqrt{1-r^2}} dx_3 \right) r dr \right) d\alpha = \\ &= 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \left(\int_0^{\cos \alpha} \sqrt{1-r^2} r dr \right) d\alpha = \frac{4}{3} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \left[-(\sqrt{1-r^2})^3 \right]_0^{\cos \alpha} d\alpha = \\ &= \frac{4}{3} \int_0^{\frac{\pi}{2}} \left(1 - (\sqrt{1-\cos^2 \alpha})^3 \right) d\alpha = \frac{4}{3} \int_0^{\frac{\pi}{2}} (1 - \sin^3 \alpha) d\alpha = \\ &= \frac{4}{3} \left(\frac{\pi}{2} - \frac{2}{3} \right) = \frac{2}{3}\pi - \frac{8}{9}. \end{aligned}$$

(v) Net als in Voorbeeld 7.4.10 hebben we dat:

$$\begin{aligned} \text{area}(V_1) &= 2 \int_{\text{projectie}(V_1)} \frac{dy}{\sqrt{1-\|y\|^2}} = 2 \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \left(\int_0^{\cos \alpha} \frac{r dr}{\sqrt{1-r^2}} \right) d\alpha = \\ &= 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \left[-\sqrt{1-r^2} \right]_0^{\cos \alpha} d\alpha = 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} (1 - \sqrt{1-\cos^2 \alpha}) d\alpha = \\ &= 4 \frac{\pi}{2} - 4 \int_0^{\frac{\pi}{2}} \sin \alpha d\alpha = 2\pi - 4[-\cos \alpha]_0^{\frac{\pi}{2}} = 2\pi - 4. \end{aligned}$$

(vi) M.b.v. de onderdelen (i) en (iii) zien we dat een parametrisatie ϕ van V_2 wordt gegeven door:

$$\phi(\alpha, x_3) = \begin{pmatrix} \cos^2 \alpha \\ \cos \alpha \sin \alpha \\ x_3 \end{pmatrix}, \quad \text{met} \quad -\frac{\pi}{2} < \alpha \leq \frac{\pi}{2}, \quad -|\sin \alpha| \leq x_3 \leq |\sin \alpha|.$$

Dus:

$$\frac{\partial \phi}{\partial \alpha}(\alpha, x_3) = \begin{pmatrix} -\sin 2\alpha \\ \cos 2\alpha \\ 0 \end{pmatrix}, \quad \frac{\partial \phi}{\partial x_3}(\alpha, x_3) = \begin{pmatrix} 0 \\ 0 \\ 1 \end{pmatrix}, \quad \frac{\partial \phi}{\partial \alpha} \times \frac{\partial \phi}{\partial x_3}(\alpha, x_3) = \begin{pmatrix} \cos 2\alpha \\ \sin 2\alpha \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Bijgevolg $\omega_\phi(\alpha, x_3) = 1$; en derhalve:

$$\begin{aligned} \text{area}(V_2) &= \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} \left(\int_{-|\sin \alpha|}^{|\sin \alpha|} dx_3 \right) d\alpha = \int_{-\frac{\pi}{2}}^{\frac{\pi}{2}} 2|\sin \alpha| d\alpha = \\ &= 2[\cos \alpha]_{-\frac{\pi}{2}}^0 + 2[-\cos \alpha]_0^{\frac{\pi}{2}} = 2(1 - (-1)) = 4. \end{aligned}$$

Uitwerking 2.

- (i) Omdat $\partial\Omega$ een niveauhyperoppervlak voor g is, geldt $\text{grad } g(y) \perp T_y(\partial\Omega)$, als $y \in \partial\Omega$. Gegeven is dat $\text{grad } g(y)$, voor $y \in \partial\Omega$, een eenheidsvector is, en omdat g stijgt in de richting van $\text{grad } g(y)$, is $\text{grad } g(y)$ de uitwendige normaal $\nu(y)$ op $\partial\Omega$ in $y \in \partial\Omega$. Volgens formule (7.63) geldt voor het vectorveld $f : \mathbf{R}^n \rightarrow \mathbf{R}^n$ met:

$$f(x) = \text{grad } g(x), \quad \text{dat } \text{div } f(x) = \Delta g(x) \quad (x \in \mathbf{R}^n).$$

Toepassing van de Divergentiestelling van Gauss op f geeft:

$$\begin{aligned} \text{hyperarea}_{n-1}(\partial\Omega) &= \int_{\partial\Omega} \omega(y) dy = \int_{\partial\Omega} \langle \text{grad } g(y), \text{grad } g(y) \rangle \omega(y) dy = \\ &= \int_{\partial\Omega} \langle f(y), \nu(y) \rangle \omega(y) dy = \int_{\Omega} \Delta g(x) dx. \end{aligned}$$

- (ii) Zij $g(x) = \frac{1}{2}(\|x\|^2 - 1)$, voor $x \in \mathbf{R}^n$; dan geldt:

$$\text{grad } g(x) = x, \quad \Delta g(x) = n \quad (x \in \mathbf{R}^n).$$

Voor $y \in S^{n-1}$, geldt $\|\text{grad } g(y)\| = 1$; en de identiteit volgt dus uit onderdeel (i).

Uitwerking 3.

- (i) We verifiëren dat $\Psi : V \rightarrow U$ een C^∞ -diffeomorfisme is. Stel $\Psi(y) = x$, voor $y \in V$. Dan hebben we:

$$x_1 = y_1(1 - y_2) > 0, \quad x_2 = y_1 y_2 > 0, \quad x_1 + x_2 = y_1 < 1;$$

en derhalve is $\Psi : V \rightarrow U$ een C^∞ -afbeelding. Voor elke $x \in U$ geldt:

$$0 < x_1 + x_2 < 1, \quad 0 < \frac{x_2}{x_1 + x_2} < 1.$$

Dus is $\Phi : U \rightarrow V$ een welgedefinieerde C^∞ -afbeelding indien:

$$\Phi(x) = \left(x_1 + x_2, \frac{x_2}{x_1 + x_2} \right).$$

Nu geldt:

$$\Phi(\Psi(y)) = \Phi(y_1 - y_1 y_2, y_1 y_2) = \left(y_1, \frac{y_1 y_2}{y_1}\right) = y,$$

$$\Psi(\Phi(x)) = \Psi(x_1 + x_2, \frac{x_2}{x_1 + x_2}) = (x_1 + x_2 - x_2, x_2) = x.$$

En dit bewijst de bewering.

Het volgende argument is maakt duidelijker wat er in feite aan de hand is. Als $x \in U$, dan geldt:

$$x = r^2(\cos^2 \alpha, \sin^2 \alpha), \quad \text{voor } (r, \alpha) \in W :=]0, 1[\times]0, \frac{\pi}{2}[,$$

terwijl $x \mapsto (r, \alpha)$ een C^∞ -diffeomorfisme $U \rightarrow W$ is. Stel nu $y = (r^2, \sin^2 \alpha)$, dan is $(r, \alpha) \mapsto y$ een C^∞ -diffeomorfisme $W \rightarrow V$, met:

$$x = (r^2(1 - \sin^2 \alpha), r^2 \sin^2 \alpha) = (y_1(1 - y_2), y_1 y_2).$$

Dus is $\Psi^{-1} : U \rightarrow V$ een C^∞ -diffeomorfisme.

Er geldt:

$$D\Psi(y) = \begin{pmatrix} 1 - y_2 & -y_1 \\ y_2 & y_1 \end{pmatrix}, \quad \det D\Psi(y) = y_1 - y_1 y_2 + y_1 y_2 = y_1.$$

(ii) Volgens de Substitutiestelling geldt nu:

$$\begin{aligned} \int_U \cdots dx &= \int_V (y_1(1 - y_2))^{p_1} (y_1 y_2)^{p_2} f(y_1) y_1 dy = \\ &= \int_{]0, 1[\times]0, 1[} y_1^{p_1 + p_2 + 1} f(y_1) y_2^{p_2} (1 - y_2)^{p_1} dy_1 dy_2 = \\ &= \int_0^1 y_1^{p_1 + p_2 + 1} f(y_1) dy_1 \int_0^1 y_2^{p_2} (1 - y_2)^{p_1} dy_2 = \\ &= \frac{\Gamma(p_2 + 1)\Gamma(p_1 + 1)}{\Gamma(p_2 + p_1 + 2)} \int_0^1 x^{p_1 + p_2 + 1} f(x) dx, \end{aligned}$$

m.b.v. de gegeven formule.

(iii) Er geldt:

$$\Sigma^2 = \{y \in \mathbf{R}^3 \mid 0 \leq y_1 \leq 1, 0 \leq y_2 \leq 1 - y_1, y_3 = 1 - y_1 - y_2\};$$

dus:

$$\Sigma^2 = \text{graph}(h), \quad \text{met } h : \bar{U} \rightarrow \mathbf{R} \text{ gegeven door } h(y_1, y_2) = 1 - (y_1 + y_2).$$

We hebben:

$$\text{grad } h(y_1, y_2) = (-1, -1), \quad \|\text{grad } h(y)\|^2 = 2.$$

Derhalve geeft formule op p.508, voor alle $y \in U$:

$$\omega_\phi(y) = \sqrt{1 + 2} = \sqrt{3}.$$

Daarom:

$$\begin{aligned}\int_{\Sigma^2} y_1^{p_1-1} \cdots y_3^{p_3-1} \omega(y) dy &= \int_U y_1^{p_1-1} y_2^{p_2-1} (1 - (y_1 + y_2))^{p_3-1} \sqrt{3} dy = \\ &= \sqrt{3} \frac{\Gamma(p_1)\Gamma(p_2)}{\Gamma(p_1 + p_2)} \int_0^1 x^{p_1+p_2-1} (1-x)^{p_3-1} dx = \\ &= \sqrt{3} \frac{\Gamma(p_1)\Gamma(p_2)}{\Gamma(p_1 + p_2)} \frac{\Gamma(p_1 + p_2)\Gamma(p_3)}{\Gamma(p_1 + p_2 + p_3)} = \sqrt{3} \frac{\Gamma(p_1)\Gamma(p_2)\Gamma(p_3)}{\Gamma(p_1 + p_2 + p_3)},\end{aligned}$$

m.b.v. onderdeel (ii). I.h.b., met $p_1 = \cdots = p_3 = 1$:

$$\text{area}(\Sigma^2) = \frac{\sqrt{3}}{\Gamma(3)} = \frac{1}{2}\sqrt{3}.$$